

QADIMGI XITOIY HARBIY SAN'ATINING O'ZIGA XOSLIGI

Mustafoqulov Otabek Panji o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

3-bosqich talabasi

E-mail

mustafoqulovotabek001@gmail.com

Saidmurudov Javohir Hojimurolot o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

3-bosqich talabasi

E-mail

Saimurudov447@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada qadimgi Xitoyning eramizdan avvalgi va o'rta asrlardagi harbiy harbiy san'ati to'g'risida gap boradi. Qadimgi Xitoyning harbiy qurol aslahalari va harbiy taktikalari to'g'risida bo'ladi.

Kalit so'zlar: Qadimgi Xitoy, harbiy san'at, Shang, Lu, Yang Jian Syanbey, Yi(Varvarlar), Vu Ding, An Lushan, Sui, Tang, arbaletlar, bronza, Xinlar, Shilar, Qin, Xan.

Kirish

Xitoyning qayd etilgan harbiy tarixi miloddan avvalgi 2200 yildan hozirgi kungacha davom etadi. Xitoylar arbaletlardan foydalanish, qurol va zirh uchun ilg'or metallurgiya standartlashtirish, erta porox qurollari va boshqa ilg'or qurollarni qo'llashda kashshof bo'lishdi, lekin ko'chmanchi otliqlarni va G'arb harbiy texnologiyasini o'zlashtirdilar.

Xitoyning harbiy tarixi miloddan avvalgi 2500 yildan hozirgi kungacha davom etadi. Xitoy qo'shinlari rivojlangan va kuchli edi, ayniqsa urushayotgan davlatlar davridan keyin. Bu qo'shinlar Xitoy va unga bo'ysunuvchi xalqlarni chet ellik bosqinchilardan himoya qilish hamda Xitoy hududi va ta'sirini butun Osiyo bo'ylab kengaytirish vazifasini qo'ygan edi. Dastlabki Xitoy qo'shinlari nisbatan kichik ishlar edi. Dehqon yig'implaridan , odatda o'z davlatining qiroliga yoki feodaliga qaram bo'lgan serflardan tashkil topgan bu qo'shinlar nisbatan kam ta'minlangan edi. Davlat bilan bir qatorda uyushgan harbiy kuchlar mavjud bo'lsa-da, bu dastlabki qo'shinlar haqida ozgina ma'lumotlar saqlanib qolgan. Bu qo'shinlar armiyaning asosiy jangovar kuchi bo'lganligi sababli, yevropalik ritsarga o'xshab rol o'ynagan aravachali zodagonlar atrofida joylashgan edi. Nayza va qilich kabi bronza qurollar ham piyodalar, ham aravachilarning asosiy jihozi edi. Bu qo'shinlar

yaxshi tayyorgarlikdan o'tmagan va tasodifiy ta'minlangan bo'lgan, ya'ni ular bir necha oydan ko'proq yurish qila olmasdilar va ko'pincha ta'minot yo'qligi sababli o'z yutuqlaridan voz kechishga majbur bo'ldilar. Shi ritsarlari qattiq ritsarlik qoidalariga ega edilar.¹⁵

Asosiy qism

Ilk bronza davri Xitoy shaharlari katta mudofaa devorlari bilan ajralib turardi. Erlitou madaniyatining bronza ustaxonalari, ehtimol, unga raqobatdosh guruhlar ustidan hal qiluvchi ustunlik bergan. Qo'shinlar, ehtimol, keng qamrovli istehkomlarning tarqalishini hisobga olgan holda, nisbatan samarasiz edi, garchi Erlitou madaniyati, ehtimol, ularni nazorat qilish hududini kengaytirishga muvaffaq bo'lganligi sababli, ularni vaqti-vaqti bilan buzishga muvaffaq bo'lgan. Miloddan avvalgi 3-ming yillikdan boshlab va eramizdan avvalgi 2-ming yillikda qabr artefaktlarida elita maqomi va harbiy maqom o'rtasida bog'liqlik mavjud.¹⁶

Shi, bronza ishlov berishning yangi texnologiyasini nazorat qilish orqali hokimiyatga ko'tarildi. Miloddan avvalgi 1300-yildan boshlab shilar piyoda ritsarlikdan asosan aravada kamonchi bo'lishga o'tdilar, ular kompozit o'ralgan kamon, jian deb nomlanuvchi ikki qirrali qilich va zirh bilan kurashdilar.

Shang sulolasida harbiy ishlarga ustuvor ahamiyat berilgan va Shang elitasi klanga asoslangan boshliqlar boshchiligidagi jangchilar sinfi edi. Jang qadriyatlar va kuchli jismoniy faoliyat Shang madaniyatining zaruriyati edi. Boshqa joylardagi jangchilar sinflari singari, er ham harbiy muvaffaqiyat uchun mukofot sifatida qirol tomonidan berilgan va muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda bekor qilingan. Hatto so'nggi Shang imperatori Xin, go'yo dekadent bo'lgan bo'lsa ham, jismoniy jangovar qobiliyati bilan shuhrat qozongan. Shang haqida yozgan keyingi olimlarning tinchlantiruvchi taxminlaridan farqli o'laroq, Shang harbiylarni eng muhim va fuqarolik funksiyalarini bo'ysunuvchi sifatida ko'rgan. Shang qirollari bosh qo'mondon, mudofaa vaziri, shuningdek, dala qo'mondoni rollarini o'z zimmalariga olishgan, qirol oilasi a'zolari, boshqa zodagon urug'lar a'zolari va yuqori amaldorlarga ham jang maydoni qo'mondonligi topshirilgan. Qadimgi yunonlar singari, Shang harbiy harakatlar to'g'risida qaror qabul qilish uchun folbinlikka tayangan. Shi yoki armiya allaqachon alohida birlik bo'lgan va bu generallarni belgilash uchun oldingi unvon sifatida ham ishlatilgan. Lü yoki brigada ham umumiy jangovar birlik bo'lgan va shuning uchun osilgan yoki chiziq qilgan. Jang maydonidagi qo'shinlar chap, o'ng va markazga

¹⁵ HG Creel: "Xitoy tarixida otning o'rni", Amerika tarixiy sharhi, jild. 70, 3-son (1965), 647–672-betlar (649f.)

¹⁶ Frederik E. Ueykman: Buyuk korxonalar: XVII asrda Xitoyda imperatorlik tartibini Manchu qayta qurish, jild. 1 (1985).

bo'lingan. Harbiy tayinlanishlarning ixtisoslashuvi Shan sulolasi davrida allaqachon namoyon bo'lgan. Shi Chjan yoki qo'shinlar rahbari, harbiy tashkilot juda rasmiylashgan keyingi davrda funktsional unvon bo'lgan bo'lishi mumkin. Ma (ot), ya (qo'mondon), fu (qo'riqchi), she (kamonchi), wei (himoyachi), ch'üan (it) va shu (chegara himoyasi) kabi aniq belgilangan postlar edi. tuo bilan (ko'p), "rejalashtirish" uchun yuqori maqom va mou ko'rsatadi. Qabrlardan bir nechta aravalarning topilishi, shuningdek, butunlay otlar va aravalardan iborat qabrlarning topilishi aravadan nafaqat obro'-e'tiborni yuklash uchun emas, balki janglarda ishlatilganligini ko'rsatadi. Ot zobitlari ayniqsa qadrlangan va urushda otning ahamiyati tufayli muhim qo'mondonlik rolini o'ynagan. Vu Ding boshchiligidagi Shang tezda Que, Chji va Yue shtatlari kabi mag'lubiyatga uchragan dushmanlar ustidan hukmronlikni o'rnatdi va o'z resurslarini sarf qilmasdan fathlarini davom ettirish uchun o'z ishchi kuchlarini jalb qildi. Nikoh ittifoqlari bo'ysungan davlatlarning sodiqligini ta'minlash uchun ishlatilgan va bo'ysungan vassallar ba'zan Shan hukumatida yuqori lavozimlarni egallagan. Janubdagi Yi (varvarlar) jangchilari kamondan otish mahorati tufayli Shang birliklariga birlashgan.¹⁷

Harbiy qo'mondonlik aristokratik martabaga ko'ra bo'lingan, hokimiyat esa feodallar o'rtasida bo'lingan. Vassal davlatlar qirol saroyiga parallel ravishda kichikroq harbiy kuchlarga ega bo'lish huquqiga ega bo'lib, yirik davlatlar 3 ta armiyaga, o'rta shtatlarga 2 ta va kichik shtatlarga 1 ta armiyaga ega bo'lish huquqiga ega edi. Yuqori vazirlarning ham shaxsiy qo'shinlari bo'lib, ular 100 ta chavandoz bilan chegaralangan va ular ham xuddi shunday edi. Taishi vazirlik roli kabi harbiy kampaniyalarda va fiylarda qatnashishi kutilmoqda. Biroq, rahbariyatning yuqori pog'onasidan tashqari, quyi rasmiy lavozimlar fuqarolik-harbiy chiziq bo'yicha ajratila boshlandi. Huchen lavozimi qirol saroyining piyoda mudofaasini boshqargan, shishi mahalliy shahar garnizoni qo'mondonlari edi, sima esa armiyaning barcha darajadagi amaldorlari tomonidan qo'llaniladigan umumiy unvon bo'lib, chaqiruv va soliqlar uchun javobgar edi. Askarlar Chjou hukmron tabaqasining urug'laridan tashkil topgan shahar aholisidan chaqirilib, yiliga har to'rt fasldan birida xizmat qilishlari kerak edi. Dvoryanlar Chjou armiyasining jang aravalari yadrosini tashkil qiladi.

Milodiy 581 yilda Xitoy Yang Jian Syanbey hukmdorini taxtdan voz kechishga majbur qildi, Suy sulolasiga asos soldi va Shimolda Xitoy hukmronligini tikladi. Milodiy 589 yilga kelib u Xitoyning katta qismini birlashtirdi.¹⁸

¹⁷ Sharqiy Osiyo an'alarining manbalari, Teodor De Bari (Kolumbiya universiteti nashriyoti, 2008 yil), p. 119

¹⁸ Mayor, Jon S.; Kuk, Konstans A. (2016). Qadimgi Xitoy: tarix . Teylor va Frensis. 71–72-betlar.

Suyning Xitoyni birlashtirishi yangi oltin davrni boshlab berdi. Suy va Tang davrida Xitoy qo'shinlari bo'linish davrida ixtiro qilingan Fubing tizimiga asoslanib, Xan sulolasi imperiyasini tiklagan va Xitoy kuchini qayta tiklagan harbiy muvaffaqiyatlarga erishdi. Tang kuchli og'ir otliq qo'shinlarning katta kontingentlarini yaratdi. Sui va Tang qo'shinlari muvaffaqiyatining asosiy tarkibiy qismi, xuddi oldingi Qin va Xan qo'shinlari kabi, otliqlarning yirik elementlarini qabul qilish edi. Bu qudratli otliqlar Xitoy piyoda askarlarining kuchli otishma kuchi bilan (kuchli raketa qurollari, masalan, arbaletlar) Xitoy qo'shinlarini kuchli qildi. Biroq, Tang sulolasi davrida fubing (kín) tizimi buzilib keta boshladi. Xuntian tuzumidagi yerga davlat mulki bo'lishiga asoslanib, Tang sulolasining gullab-yashnashi davlat yerlarining tobora ko'payib borayotgan miqdorda sotib olinishini anglatardi. Binobarin, davlat endi dehqonlarga yer bera olmadi, juntiy tuzum buzildi. VIII asrga kelib, tanlar Xanning markazlashgan harbiy tizimiga qaytdilar. Biroq, bu ham davom etmadi va ko'plab fanzhenlar yoki mahalliy generallar favqulodda kuchga ega bo'lgan An Lushan tartibsizliklari paytida buzildi. Bu fanzhenlar shunchalik kuchli ediki, ular soliq yig'ishdi, qo'shinlar ko'tarishdi va o'z pozitsiyalarini meros qilib oldilar. Shu sababli Tangning markaziy armiyasi juda zaiflashdi. Oxir-oqibat, Tang sulolasi qulab tushdi va turli fanchjenlar alohida shohliklarga aylantirildi, bu holat Song sulolasigacha davom etadi.

Tang davrida zobitlarni tayyorlash uchun professional harbiy yozuvlar va maktablar tashkil etila boshlandi, bu muassasa Qo'shiq davrida kengaytiriladi.

Tibet an'analariga ko'ra, Tang sulolasi 650 yilda Lxasadagi Tibet poytaxtini egallab olgan. 763 yilda tibetliklar An Shi qo'zg'oloni paytida o'n besh kun davomida Chang'an shahridagi Tang poytaxtini egallab olishgan.

756 yilda 4000 dan ortiq arab yollanma askarlari An Lushanga qarshi xitoylarga qo'shilishdi. Ular Xitoyda qolishdi va ularning ba'zilari Xuy xalqining ajdodlari edi. Tang sulolasi davrida 3000 xitoy askari va 3000 musulmon askarlari o'zaro kelishuv asosida almashishgan.¹⁹

Xulosa

Xitoy harbiy san'ati tarixi miloddan avvalgi asrlarga borib taqalishidan ma'lumki eng qadimgi harbiy san'at tarixiga ega xalqlardan biri hisoblanadi. Xitoy tarixi davomida yuqorida darajada rivojlanish sharmandali mag'lubiyatlarni boshidan kechirgan. Xitoyliklarning o'ziga yarasha dunyoqarashi, madaniyati bilan bir qatorda harbiy salohiyati jihatidan katta tarixga ega hisoblanadi. Xitoy bugungi kunda yuqori rivojlanish darajasiga

¹⁹ Soyer, Ralf D.; Soyer, Mey-Chun Li (1994), Sun Tzuning "Urush san'ati", Nyu-York: Barns va Nobl, 33-34-betlar,

yetgan. Harbiy qudrati jihatidan dunyoning eng kuchli to'rt davlatidan biri hisoblanadi. Dunyoda eng ko'p qo'shinga hisoblanadi. Ya'ni 2 mln qo'shinga ega hisoblanadi.

FOYDALANUVCHI ADABIYOTLAR

- 1.HG Creel: "Xitoy tarixida otning o'rni", Amerika tarixiy sharhi , jild. 70, 3-son (1965), 647–672-betlar (649f.)
2. Frederik E. Ueykman:Buyuk korxonalar: XVII asrda Xitoyda imperatorlik tartibini Manchu qayta qurish, jild. 1 (1985).
3. Sharqiy Osiyo an'analarining manbalari, Teodor De Bari (Kolumbiya universiteti nashriyoti, 2008 yil), p. 119
4. Mayor, Jon S.; Kuk, Konstans A. (2016). Qadimgi Xitoy: tarix . Teylor va Frensis. 71–72-betlar.
5. Kempbell, Roderik (2018).Zo'ravonlik, qarindoshlik va dastlabki Xitoy davlati: Shang va ularning dunyosi. Kembrij universiteti matbuoti.
6. Soyer, Ralf D. (2011). "12-bob". Qadimgi Xitoy urushi . Asosiy kitoblar.
7. Soyer, Ralf D. (2011). "9-bob". Qadimgi Xitoy urushi . Asosiy kitoblar.
8. Soyer, Ralf D.; Soyer, Mey-Chun Li (1994), Sun Tzuning "Urush san'ati" , Nyu-York: Barns va Nobl, 33-34-betlar,